

ΜΑΡΙΑΝΑ ΚΟΥΔΕΛΗ, ΣΤΡ. ΔΙΚΑΣΤΗΣ Α΄

ΜΕΡΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ
ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΗ
ΠΕΡΙΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΤΕΡΟΥ
ΣΥΝΝΟΜΟΥ ΒΙΟΥ ΜΕΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ
Ολ. ΑΠ 2/2022(ΑΡΘΡΟ 84 παρ. 2 στ. α΄
του ΠΚ)

30-3-2022

Επ' ευκαιρία της πλέον πρόσφατης σχετικής νομολογίας, ήτοι της δημοσίευσης της απόφασης της Ποινικής Ολομέλειας του ΑΠ 2/2022¹, προσεγγίζουμε τα ανακύπτοντα ζητήματα «με στραμμένη τη ματιά» στην υπ' αρ. 156/2020 απόφαση του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Θεσσαλονίκης. Η εν λόγω απόφαση (η οποία είναι δημοσιευμένη στην ΤΠΝ «ΝΟΜΟΣ») θεωρούμε ότι αντιμετωπίζει με ορθό τρόπο την ερμηνεία και εφαρμογή της επίμαχης ελαφρυντικής περίπτωσης υπό το φως της νέας διατύπωσής της, η οποία προκάλεσε από την πρώτη ημέρα εφαρμογής του νέου ΠΚ σε θεωρία και νομολογία έντονες συζητήσεις. Εξάλλου, η εν λόγω ελαφρυντική περίπτωση εμφανίζεται διαχρονικά στη δικαστηριακή πρακτική ως η πλέον προβαλλόμενη, με αποτέλεσμα να καθίσταται ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα η ερμηνευτική προσέγγιση και εφαρμογή της.

Εκκινώντας από την ανάγκη τροποποίησης (όπως αυτή κρίθηκε από τη νομοπαρασκευαστική επιτροπή, ορθώς κατά την άποψή μας) της αντίστοιχης ελαφρυντικής περίπτωσης που προβλεπόταν στον προϊσχύσαντα ΠΚ και δη στο άρθρο 84 παρ. 2 στ. α', του επονομαζόμενου εν συντομία ως «πρότερου έντιμου βίου», αναφερόμαστε στην Αιτιολογική Έκθεση² η οποία αυτολεξεί καταγράφει: *«Αντί του κριτηρίου της προηγούμενης «έντιμης» ζωής τίθεται το ορθολογικότερο της «νόμιμης», ώστε να διασφαλίζεται η αντικειμενικότητα και η ασφαλής διαπίστωση εκείνου, το οποίο είναι νομικώς κρίσιμο στο κράτος δικαίου, στο οποίο ο ελεύθερος και υπεύθυνος πολίτης οφείλει τούτο μόνο, να συμμορφώνεται στο νόμο. Η εκπλήρωση απροσδιόριστων «ηθικών καθηκόντων» έχει φυσικοδικαϊκό χαρακτήρα, ασυμβίβαστο με τη θετικότητα του δικαίου».*³ Η αλλαγή βεβαίως που επέφερε ο νέος ΠΚ στην εν

¹ Ολομέλεια ΑΠ 2/2022, δημοσιευμένη στην ΤΠΝ «ΝΟΜΟΣ».

² Βλ. την από 3-6-2019 Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου Νόμου για την «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα» και πιο συγκεκριμένα στο Τμήμα Γ. Ι. παράγραφος 22, σελ. 11 αυτής.

³ Αναφορικά με την εξέλιξη της νομολογίας κατά την προηγούμενη αλλά και κατά την τρέχουσα δεκαετία ως προς την ερμηνεία και εφαρμογή του πρότερου έντιμου βίου και την ανάγκη για τροποποίηση της διάταξης, βλ. την αρθρογραφία του Αρ. Χαραλαμπίκη «Η εξέλιξη της νομολογίας ως προς την ελαφρυντική περίπτωση του «πρότερου έντιμου βίου» (άρθρο 84 παρ. 2α ΠΚ)», δημοσιευμένη στα Ποιν. Χρ. 2017, σελ. 81 επ., κρίσιμα σημεία της οποίας εν συνόψει είναι τα ακόλουθα: α) ότι από τα μέσα της δεκαετίας 2000-2010 η νομολογία (ιδιαίτερα του ΑΠ) εξελίχθηκε επί το αυστηρότερο αναφορικά με την αποδοχή του επίμαχου ελαφρυντικού, β) η «αλλαγή πλεύσης» της νομολογίας αφορούσε στην υποβάθμιση των επικαλούμενων από τους καταδικασθέντες γεγονότων του πρότερου έντιμου βίου τους με την αιτιολογία (απόρριψης) ότι αυτά αφορούσαν σε «συνήθη ανθρώπινη συμπεριφορά», γ) ότι με τον τρόπο αυτό η νομολογία μετέτρεπε contra legem τον «πρότερο έντιμο βίο» σε «πρότερη ιδιαίτερη κοινωνική προσφορά» προκειμένου να αναγνωρίσει τη συνδρομή της εν λόγω περίπτωσης, απαιτώντας ένα προφίλ κατηγορουμένου που περίπου προσομοίαζε σε εκείνο του εθνικού ευεργέτη ή του ήρωα πολέμου, δ) έκρινε ως σωστή τη στάση της νομολογίας ότι το λευκό ποινικό μητρώο δεν ήταν αρκετό από μόνο του για να οδηγήσει αναγκαστικά σε αναγνώριση της εν λόγω περίπτωσης, εάν προέκυπταν περιστατικά που δημιουργούσαν «σοβαρές επιφυλάξεις ως προς το ανεπίληπτο του χαρακτήρα του καταδικασθέντος», ε) εντόπιζε τον επηρεασμό της νομολογίας από την βαρύτητα της ίδιας της πράξης που δικάζε, ώστε να μην αναγνωρίσει τον πρότερο έντιμο βίο, αξιολογώντας έτσι, παρά το νόμο, δύο φορές το ίδιο στοιχείο, δηλ. τόσο στα πλαίσια των διατάξεων του άρθρου 79 ΠΚ, όσο και του 84 ΠΚ, στ) έκανε ειδική αναφορά στην προβληματική της αναγνώρισης του ελαφρυντικού στα διαρκή και κατ' εξακολούθηση τελούμενα εγκλήματα, ζ) πρότεινε μάλιστα την τροποποίηση (της τότε διατάξεως) με την προσθήκη δευτέρου εδαφίου που θα έδινε λύση στο πρόβλημα των βαρέων εγκλημάτων που τιμωρούνταν με ισόβια κάθειρξη, όταν η δραστηκή μείωση της ποινής με την αναγνώριση του ελαφρυντικού θα εμφανιζόταν ως απαράδεκτη

λόγω ελαφρυντική περίσταση δεν ήταν μόνον η επιλογή της μίας αυτής λέξης, δηλ. αντί του επιθέτου «έντιμης», αυτού της «νόμιμης», αλλά απάλειψε και τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά που συνόδευαν την έντιμη ζωή, δηλ. ότι αυτή θα πρέπει αποδεικτικά να αναζητείται από τον εφαρμοστή του δικαίου στο πεδίο της «ατομικής, οικογενειακής, επαγγελματικής και γενικά κοινωνικής ζωής», με την αιτιολογία ότι «*όταν ο πολίτης δεν έχει διαπράξει αξιόποινη πράξη ή έχει καταδικαστεί για ελαφρό πλημμέλημα, είναι ανεπίτρεπτο να ελέγχεται η κατά το Σύνταγμα (άρθρο 9 παρ. 1 εδ. α') απαραβίαστη προηγούμενη ατομική και οικογενειακή του ζωή*»⁴. Επίσης πρόσθεσε ότι η παραδοχή της εν λόγω ελαφρυντικής περιστασης δεν μπορεί να αποκλείεται από μόνη την προηγούμενη καταδίκη του υπαιτίου για ελαφρύ πλημμέλημα, κάτι που βεβαίως γινόταν δεκτό από μέρος της νομολογίας και υπό το προγενέστερο καθεστώς⁵. Έτσι, ξεκίνησε, όπως ήταν εξάλλου αναμενόμενο, η νομική συζήτηση σχετικά με την ερμηνεία του όρου του «σύννομου βίου» αντιδιαστέλλομένου με τον μέχρι πρότινος «έντιμο βίο».

Ένα πρώτο ζήτημα που αναπόφευκτα ετέθη ενόψει και των ζητημάτων διαχρονικού δικαίου (λόγω της εφαρμογής του άρθρου 2 παρ. 1 του ΠΚ), που κλήθηκαν άμεσα τα δικαστήρια να αντιμετωπίσουν, ήταν εάν η νέα αυτή διάταξη είναι ευμενέστερη ή δυσμενέστερη της προηγούμενης. Η απάντηση είναι αναντίρρητη υπέρ της νέας μορφής της διάταξης ως ευμενέστερης, όχι μόνον με το αιτιολογικό που ακολούθησε σειρά αποφάσεων του ΑΠ⁶, αλλά και λόγω του γεγονότος ότι προστέθηκε ρητώς

δικαιοπολιτικά, η) έκρινε ως άστοχο τον όρο «η ψυχοδυναμική της προσωπικότητας του δράστη», που υιοθετήθηκε κατά την επισκοπούμενη από το άρθρο χρονική περίοδο από σειρά δικαστικών αποφάσεων, κυρίως προς την κατεύθυνση της απόρριψης του ελαφρυντικού και, τέλος, θ) εντόπισε την ανάγκη τροποποίησης της εν λόγω διατάξεως προς την κατεύθυνση της σαφέστερης οριοθέτησής της, ώστε να μην χωρεί από τη νομολογία χρήση αυθαίρετων κριτηρίων, που κάποιες φορές εξυπηρετούσαν δικαιοπολιτικές σκοπιμότητες.

⁴ Βλ. και πάλι την ανωτέρω στην υποσημείωση 2 Αιτιολογική Έκθεση.

⁵ Βλ. μεταξύ πολλών τις ΑΠ 627/2004, 249/2009, 271/2009, 79/16 και 1663/2019, δημοσιευμένες όλες στην ΤΝΠ «ΝΟΜΟΣ».

⁶ Βλ. τις 1466/2019, 1663/2019, 21/20, 23/20, 80/20, 263/20, 533/20 και 621/20, όλες με παρόμοιο σκεπτικό, ήτοι ότι: «*Η διάταξη αυτή (84 παρ 2α) του ισχύοντος από 1.7.2019 ΠΚ είναι ευμενέστερη της αντίστοιχης προϊσχύσασα διάταξης* (σ.σ. η έμφαση δική μας), που όριζε ότι η υπό στοιχείο α' ελαφρυντική περίσταση συνίσταται στο "ότι ο υπαίτιος έζησε ως το χρόνο που έγινε το έγκλημα έντιμη, ατομική, οικογενειακή, επαγγελματική και γενικά κοινωνική ζωή", αφού με τη νέα διάταξη διευρύνεται η δυνατότητα αναγνώρισης της ελαφρυντικής αυτής περιστασης, καθόσον υιοθετήθηκε το δεκτικό βεβαίωσης κριτήριο της "νόμιμης" ζωής έναντι του απροσδιόριστου κριτηρίου της "έντιμης" ζωής, που απαιτούνταν από την προϊσχύσασα διάταξη και δεν ελέγχεται πλέον η κατά το Σύνταγμα "απαρβίαστη" προηγούμενη ατομική και οικογενειακή ζωή του υπαιτίου». Από τα Δικαστήρια ουσίας βλ. τις ΜΟΔ Πάτρας 132/2019 και ΜΟΔ Βόλου 5/2020. Όλες οι αποφάσεις είναι δημοσιευμένες στην ΤΝΠ «ΝΟΜΟΣ». Αντιθέτως, υπό το προγενέστερο καθεστώς, γινόταν σχεδόν παγίως δεκτό από τη νομολογία του Ανώτατου Ακυρωτικού ότι προκειμένου να γίνει δεκτή η ελαφρυντική περίσταση του πρότερου έντιμου βίου: «*Από την ανωτέρω διάταξη ορθώς συνήγετο παγίως ότι για τη στοιχειοθέτηση της ελαφρυντικής περιστασης του πρότερου έντιμου βίου, ο κατηγορούμενος οφείλει να επικαλείται συγκεκριμένα (θετικά) περιστατικά έντιμης ζωής και μάλιστα σε όλους τους τομείς συμπεριφοράς που ορίζονταν στην περίπτωση α' της παρ. 2 του άρθρου 84 του παλαιού ΠΚ, δηλαδή δεν αρκούσε η συνήθης ανθρώπινη συμπεριφορά προς εξασφάλιση των μέσων διαβίωσης του κατηγορουμένου και της οικογένειάς του, αλλά ούτε και η ανυπαρξία άλλης καταδίκης, αλλά απαιτείτο θετική και επωφελής για την κοινωνία δράση και μάλιστα σε όλους τους τομείς συμπεριφοράς, που ορίζονταν στην ως άνω*

πλέον ότι η προηγούμενη καταδίκη για ελαφρύ πλημμέλημα δεν αναιρεί, όπως ήδη αναφέρθηκε, την παραδοχή της εν λόγω ελαφρυντικής περίπτωσης. Η τελευταία προσθήκη από μόνη της θα ήταν αρκετή, ώστε να καταστήσει τη νέα διάταξη, συγκρινόμενη με την καταργηθείσα, ευμενέστερη.

Το δεύτερο και σημαντικότερο ερμηνευτικό ζήτημα ήταν και παραμένει ο εννοιολογικός προσδιορισμός του όρου σύννομος βίος. Σε μία από τις πρώτες χρονικά προσπάθειες σχετικής ερμηνείας από τη θεωρία⁷, ως «σύννομη» θεωρήθηκε ότι είναι η ζωή ενός ατόμου όταν αυτό στη διάρκεια του χρόνου σέβεται τα έννομα αγαθά και συμμορφώνεται με τις επιταγές του νόμου, ώστε το έγκλημα που έχει τελέσει να εμφανίζεται ως «μοναδική παραφωνία», κάτι που κανένας δεν περίμενε από τον συγκεκριμένο δράστη⁸. Και βέβαια όταν η εν λόγω Καθηγήτρια (η οποία υπήρξε και μέλος της νομοπαρασκευαστικής επιτροπής κατάρτισης του νέου ΠΚ) αναφέρεται «στη διάρκεια του χρόνου» εννοεί ασφαλώς ότι κρίσιμο αποδεικτικά χρονικό διάστημα κατά το οποίο εξετάζεται ο σεβασμός του υπαιτίου προς τα έννομα αγαθά είναι εκείνος που σταματά στο χρόνο τέλεσης της κρινόμενης αξιόποινης πράξης, δεδομένης και της ρητής αναφοράς στο νόμο της φράσης «ως το χρόνο που έγινε το έγκλημα». Αυτό περαιτέρω σημαίνει ότι οποιαδήποτε περίπτωση συνδέεται με το ίδιο το έγκλημα (π.χ. η χρονική διάρκεια προσχεδιασμού της τέλεσής του από το δράστη ή η πολυπλοκότητα της δράσης του ή ακόμη περισσότερο η βαρύτητα της κρινόμενης πράξης του, το ειδεχθές ή μη αυτής κτλ) δεν μπορεί να ληφθεί υπ' όψιν από τον Εισαγγελέα και το Δικαστήριο προς την κατεύθυνση της θεμελίωσης επιχειρηματολογίας και αιτιολόγησης απόρριψης της επίμαχης ελαφρυντικής περίπτωσης⁹. Επομένως, κατ' αυτήν την ερμηνεία, αρκεί να αποδειχθεί ότι ο υπαίτιος

διάταξη», βλ. σχετικό σκεπτικό, αντί πολλών ΑΠ 66/2010, 942/2010, 377/2015, 291/2016 και την πιο πρόσφατη ΑΠ 542/2018, όλες δημοσιευμένες στην ΤΝΠ «ΝΟΜΟΣ».

⁷ Βλ. Μελέτη της Ελισάβετ Συμεωνίδου-Καστανίδου δημοσιευμένη στην ψηφιακή έκδοση του Νομικού Περιοδικού «ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ», Τεύχος 8-9/2019, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2019, σελ. 889 επ.

⁸ Αυτολεξεί η ερμηνευτική αυτή προσέγγιση υιοθετήθηκε σχεδόν από όλες τις αποφάσεις του ΑΠ που αναφέρονται πιο άνω στην υποσημείωση 5, αλλά και από την σχολιαζόμενη απόφαση. Οφείλουμε να αναφέρουμε πάντως ότι η άκρως πετυχημένη έκφραση «μοναδική παραφωνία», για πρώτη φορά διατυπώθηκε από την Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι στο συλλογικό έργο «Δίκαιο των Ποινικών Κυρώσεων» των Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι-Ν. Μπιτζιλέκη-Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, στη 2^η Έκδοση του έτους 2016, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 218.

⁹ Σημειώνεται ότι η παραδοχή αυτή δεν είναι καθόλου αυτονόητη, αφού η πράξη έδειξε ότι τα Δικαστήρια πολλές φορές «παρασυρόμενα» από τη βαρύτητα των προσβολών που δικάζουν, προβαίνουν σε αιτιολόγηση, προκειμένου να απορρίψουν την επίμαχη ελαφρυντική περίπτωση, θεμελιωμένη σε χαρακτηριστικά όχι του βίου που διήγε ο δράστης μέχρι το χρόνο τέλεσης της πράξης, αλλά σε περιστάσεις του ίδιου του κρινόμενου εγκλήματος. Μεταξύ πολλών βλ. την ΑΠ 1276/2019 (δημοσιευμένη στην ΤΝΠ «ΝΟΜΟΣ») που ανείρεσε την υπ' αρ. 25/2018 απόφαση του ΜΟΕ Κρήτης, ακριβώς διότι το τελευταίο προκειμένου να απορρίψει την επίμαχη ελαφρυντική περίπτωση στήριξε την αιτιολογία του αποκλειστικά και μόνο σε χαρακτηριστικά των πράξεων για τις οποίες καταδίκασε τον κατηγορούμενο. Η πλέον πρόσφατη απόφαση που «υιοθετεί», λανθασμένα κατά την άποψή μας, την άποψη της δυνατότητας συνεκτίμησης περιστατικών που συνδέονται με την κρινόμενη πράξη είναι η **Ολ ΑΠ 2/2022**, αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι για τη θεμελίωση του σύννομου βίου λαμβάνεται

στο βίο του μέχρι την τέλεση της αξιόποινης πράξης δεν είχε προβεί σε προσβολή των εννόμων αγαθών, που η ίδια η πολιτεία έκρινε ως άξια προστασίας. Εκ πρώτης όψεως φαίνεται να αναλώνεται μια τέτοια αποδεικτική έρευνα από την πλευρά του Δικαστηρίου σε άλλες προγενέστερες μόνον αξιόποινες προσβολές. Επομένως, να καθίσταται καίριας σημασίας ως αποδεικτικό στοιχείο το ποινικό μητρώο του υπαιτίου. Η τελευταία διαπίστωση άνοιξε με τη σειρά της άλλη συζήτηση σε θεωρία και νομολογία περί του κατά πόσον το λευκό ποινικό μητρώο πρέπει να αποτελεί ένα αμάχητο τεκμήριο υπέρ της αποδοχής του πρότερου σύννομου βίου ή σε κάθε περίπτωση μαχητό. Η σημασία της ύπαρξης λευκού ποινικού μητρώου του καταδικασθέντος είχε σημαντικότερη θέση στην υποστήριξη αποδοχής του εν λόγω ελαφρυντικού και υπό το προγενέστερο καθεστώς. Τώρα όμως στηρίζεται το επιχείρημα περί αμάχητου τεκμηρίου στο γεγονός ότι ο ίδιος ο ποινικός νομοθέτης θέλησε την κατάφαση του πρότερου σύννομου βίου, ακόμη κι αν υπάρχει καταδίκη για ελαφρύ πλημμέλημα. Σημειώνεται βεβαίως ότι η κρίση περί του τί συνιστά ελαφρύ πλημμέλημα εναπόκειται σε κάθε περίπτωση στο Δικαστήριο που δικάζει την/τις πράξεις για τις οποίες και έχει ήδη καταδικάσει τον κατηγορούμενο¹⁰. Η λογική του εν λόγω επιχειρήματος είναι απλή. Αφού ο νομοθέτης θέλησε και δικαιολόγησε το μείζον (δηλ. την παραδοχή του ελαφρυντικού παρά την ύπαρξη καταδίκης για άλλη από τη δικαζόμενη πράξη, ελαφριά σε κάθε περίπτωση), πως είναι δυνατόν να αμφισβητεί το έλασσον, που είναι το λευκό ποινικό μητρώο; Πως μπορεί κανείς να αμφισβητήσει τον μέχρι την τέλεση της πράξης σύννομα διαγόμενο βίο του καταδικασθέντος κατηγορουμένου, εάν αποδεχθεί το σκεπτικό της Αιτιολογικής Εκθέσεως, ότι αυτό που μόνον ενδιαφέρει σε ένα κράτος δικαίου είναι ο πολίτης να συμμορφώνεται στο νόμο, όταν το απόλυτο και αδιαμφισβήτητο

υπόψη η συμπεριφορά του κηρυχθέντος ενόχου μέχρι την τέλεση της αξιόποινης πράξης «...λαμβανομένων μάλιστα υπόψη των περιστάσεων υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη ...». Έτσι, η ποινική Ολομέλεια του Ανώτατου Ακυρωτικού με τις σκέψεις αυτές «νομιμοποιεί» τη συνεκτίμηση από το δικαστήριο που καταδίκασε το δράστη για μια αξιόποινη πράξη και εξετάζει την περίπτωση της αναγνώρισης ή μη στο πρόσωπό του του επίμαχου ελαφρυντικού, των περιστάσεων της ίδιας της πράξης, προβαίνοντας σε σαφή contra legem ερμηνεία του ίδιου του άρθρου 84 του ΠΚ.

¹⁰ Βλ. την προβληματική σχετικά με το τί συνιστά άραγε ελαφρύ πλημμέλημα και το κατά πόσον η αναγνώριση της ελαφρυντικής περίπτωσης δεν αποκλείεται όταν υπάρχει προηγούμενη καταδίκη για ένα μόνον ελαφρύ πλημμέλημα (λόγω της σαφούς διατύπωσης της διάταξης σε ενικό αριθμό) ή και όταν έχουν τελεστεί περισσότερα ελαφρά πλημμελήματα στη Μελέτη του Δημητρίου Καραγκούνη, «Η χαμένη ευκαιρία μεταρρύθμισης του συστήματος των ελαφρυντικών περιστάσεων κατ' άρθρο 84 ΠΚ», δημοσιευμένη στην ψηφιακή έκδοση του νομικού περιοδικού «ΠΟΙΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», στο τεύχος Ιανουαρίου 2021. Ο συγγραφέας τίθεται υπέρ της ερμηνείας ότι μπορεί να δικαιολογηθεί μόνον ένα ελαφρύ προηγούμενο πλημμέλημα, διότι τότε μόνον παρουσιάζεται αυτό ως πραγματική «παραφωνία» του δράστη στον, κατά τα λοιπά, σύννομο βίο του, επισημαίνοντας πάντως ότι «η έννοια του «σύννομου» βίου είναι λογικώς ασύμβατη με την τέλεση εκ μέρους του δράστη και άλλης ή άλλων αξιοποιώνων πράξεων. Τούτο προκύπτει ήδη από την γραμματική ερμηνεία του όρου και έτσι η θεώρηση ως σύννομου και του μη σύννομου βίου (επί τελέσεως εγκλήματος) καταλήγει σε λογικό άτοπο». Συμφωνούμε και εμείς με την ερμηνεία αυτή.

αποδεικτικό στοιχείο περί συμμόρφωσης στον ποινικό νόμο, άρα περί μη προσβολής εννόμων αγαθών, είναι η απουσία καταδικών, όπως αποτυπώνεται στο λευκό ποινικό μητρώο του καταδικασθέντος;¹¹ Η απάντηση είναι ότι ένα λευκό ποινικό μητρώο από μόνο του δεν είναι ικανό και μάλιστα σε βαθμό απολυτότητας αποδεικτικό στοιχείο του γεγονότος ότι ο καταδικασθείς, πριν την τέλεση της πράξης για την οποία κρίθηκε και καταδικάστηκε, δεν είχε προβεί σε παραβίαση άλλων έννομων αγαθών, δηλ. δεν είχε καταλύσει με τη συμπεριφορά του επιτακτικούς ή απαγορευτικούς κανόνες δικαίου. Κι αυτό για πολλούς λόγους, όπως, για παράδειγμα, διότι καταδικάστηκε μεν για κάποιο αδίκημα, αλλά δεν έχει ακόμη καταστεί αμετάκλητη η καταδίκη του, ώστε να καταγραφεί στο ποινικό του μητρώο ή διότι έχει επέλθει παραγραφή του αδικήματος για το οποίο του ασκήθηκε ποινική δίωξη, οπότε το Δικαστήριο δεν μπόρεσε να εξετάσει επί της ουσίας την αποδιδόμενη σ' αυτόν πράξη ή διότι χώρησε ανάκληση εγκλήσεως σε περίπτωση κατ' έγκληση διωκόμενου εγκλήματος ή διότι παρήλθε ο χρόνος υποβολής της έγκλησης και για καθαρά τυπικούς λόγους δεν μπόρεσε ποτέ να δικαστεί για πράξη που φέρεται να τέλεσε στο παρελθόν. Όλα τα ανωτέρω καταδεικνύουν ότι η ύπαρξη ενός λευκού ποινικού μητρώου μετά την καταδίκη του κατηγορουμένου και στο στάδιο της επιμέτρησης της ποινής ΔΕΝ μπορεί επ' ουδενί να αποτελεί για τον Εισαγγελέα και το Δικαστήριο ένα αμάχητο τεκμήριο αποδοχής του πρότερου σύννομου βίου. Μπορεί όμως και πρέπει να αποτελεί ένα ισχυρό ενδείκτη υπέρ αυτού¹².

Επανερχόμενοι στο ζήτημα εάν η προσβολή των έννομων αγαθών από τον καταδικασθέντα που διεκδικεί την εφαρμογή στο πρόσωπό του της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ. 2 στ. α' του ΠΚ μπορεί και πρέπει να αφορά μόνον

¹¹ Βλ. τη θέση αυτή να υποστηρίζεται αλλά χωρίς επαρκή επιχειρήματα στο σχόλιο του Σάββα Ορφανού επί της ΑΠ 905/2020, δημοσιευμένο στην ψηφιακή έκδοση του νομικού περιοδικού «ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ», Τεύχος 3/2021, Μάρτιος 2021, σελ. 394 επ. Πάντως οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι η εστίαση του εν λόγω συγγραφέως στο σχολιασμό ήταν κυρίως στο ότι η εν λόγω απόφαση αποτελεί «σταθμό» για το σκεπτικό της πως δεν υποχρεούται ο καταδικασθείς να αποδείξει ότι είχε πρότερο σύννομο βίο, αλλά, αντιθέτως, κατά το άρθρο 178 παρ. 2 του ΚΠΔ, το Δικαστήριο προκειμένου να απορρίψει τον υποβληθέντα νομίμως αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορουμένου περί εφαρμογής της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ. 2 στ. α' του ΠΚ στο πρόσωπό του, οφείλει να αποδείξει και να συμπεριλάβει στην αιτιολογία του τα πραγματικά εκείνα περιστατικά που καταδεικνύουν ότι κατά το βίο του ο καταδικασθείς, έως την τέλεση της πράξης για την οποία καταδικάστηκε, παραβίασε επιτακτικούς ή απαγορευτικούς κανόνες δικαίου.

¹² Υπέρ της άποψης ότι το λευκό ποινικό μητρώο αποτελεί μαχητό σε κάθε περίπτωση τεκμήριο αποδοχής της ύπαρξης πρότερου σύννομου βίου έχουν τοποθετηθεί οι: Ελισάβετ Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 893, Αριστοτέλης Χαραλαμπίδης στο έργο του «Ο ΝΕΟΣ ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ, Συνοπτική ερμηνεία κατ' άρθρο του ν. 4619/2019», 2^η Έκδοση 2020, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 89, Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι στο συλλογικό έργο «Δίκαιο των Ποινικών Κυρώσεων» των Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι-Ν. Μπιτζιλέκη-Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, 3^η Έκδοση Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 173 επ., Κωνσταντίνος Φράγκος «Σχολιασμένος Ποινικός Κώδικας», Εκδόσεις Σάκουλλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη Β' έκδοση 2020, σελ. 488, Νικόλαος Δεληδήμος στη Μελέτη του στην ψηφιακή έκδοση του νομικού περιοδικού ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ», Τεύχος 10/2020, Οκτώβριος 2020, σελ. 1000, Δημήτριος Καραγκούνης, ό.π, σελ. 10 επ.

τα προστατευόμενα από το ποινικό δίκαιο έννομα αγαθά ή άλλως, εάν εξετάζεται από τον εφαρμοστή του δικαίου η προηγούμενη ύπαρξη μόνον αξιόποινων κατά το ποινικό δίκαιο προσβολών, η απάντηση είναι αρνητική. Στο θέμα αυτό ομόθυμα απαντά η θεωρία¹³, ενώ η νομολογία μάλλον φαίνεται ακόμη να συνδέει τη μη παραβίαση των επιτακτικών ή απαγορευτικών κανόνων δικαίου με τη μη τέλεση άλλης αξιόποινης πράξης. Όμως οφείλουμε να σημειώσουμε αφενός ότι δεν έχει ακόμη παρέλθει ικανός χρόνος από την εφαρμογή στην πράξη της νέας διάταξης, αφετέρου υπάρχει πλειάδα αποφάσεων (κυρίως των Δικαστηρίων ουσίας) που παραμένουν αδημοσίευτες, ώστε να μην μπορούμε να καταλήξουμε ακόμη σε ασφαλές συμπέρασμα για την τάση της νομολογίας. Πολύ παραστατικά παραθέτει τα επιχειρήματα υπέρ της άποψης ότι ο σύννομος βίος αφορά στο σεβασμό όχι μόνον των έννομων αγαθών, που η πολιτεία έχει αναγάγει αυτοτελώς σε εγκλήματα, αλλά στον δια βίου σεβασμό στην έννομη τάξη γενικότερα η Ελ. Συμεωνίδου-Καστανίδου στην μελέτη της στην οποία ήδη παραπέμψαμε. Πράγματι, τα παραδείγματα που παραθέτει δείχνουν εναργέστατα ότι δεν μπορεί να επωφεληθεί της ελαφρυντικής αυτής περίπτωσης ένας δράστης που ναι μεν έχει λευκό ποινικό μητρώο ή δεν έχει παραπεμφθεί ποτέ στο παρελθόν για άλλη αξιόποινη πράξη, αλλά αποδεικνύεται ότι τρέφει ελάχιστο έως μηδενικό σεβασμό για την έννομη τάξη, προσβάλλοντας σε αστικό επίπεδο το έννομο αγαθό της περιουσίας (έχοντας για παράδειγμα σε βάρος του κατανηφιστικές αποφάσεις αστικών δικαστηρίων, διότι εξαπατούσε και κατέκλεβε τους συνεταίρους του, οι οποίοι για τους δικούς τους λόγους δεν κινήθηκαν ποτέ εναντίον του σε ποινικό επίπεδο¹⁴) ή προσέβαλε συστηματικά το έννομο αγαθό της τιμής των γειτόνων του με επανειλημμένες εξυβριστικές συμπεριφορές, οι οποίες στο όνομα της «καλής γειτονίας» υπέφεραν τις συμπεριφορές του και δεν προέβαιναν σε κατάθεση σε βάρος του εγκλήσεων¹⁵ ή επιδείκνυε στον εργασιακό του χώρο βαριές και συνεχείς αντιπειθαρχικές συμπεριφορές και είχε υποστεί αντίστοιχες πειθαρχικές κυρώσεις. Άρα, η ερμηνεία και προσέγγιση του νέου όρου «σύννομος βίος» ορθότερο είναι να γίνεται υπό το πρίσμα όχι μόνον της αποχής του καταδικασθέντος από τέλεση άλλων αξιόποινων πράξεων, αλλά μιας ζωής που αποδεικνύει έμπρακτα το σεβασμό προς την έννομη τάξη συνολικότερα. Πρόκειται επομένως για μια αξιολογική διαδικασία και προσέγγιση του εφαρμοστή του δικαίου, που ναι μεν εκκινεί από την ύπαρξη του λευκού ποινικού μητρώου ως ενός τεκμηρίου υπέρ της ύπαρξης βίου του

¹³ Βλ. όλους τους αναφερόμενους συγγραφείς στην αμέσως προηγούμενη υποσημείωση καθώς και τον Κ. Κοσμάτο στο κοινό έργο των Στ. Παύλου-Κ. Κοσμάτου, «Οι Κυρώσεις στον Νέο Ποινικό Κώδικα», Εκδόσεις Σάκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2020, σελ. 146 επ.

¹⁴ Τα εν λόγω παραδείγματα είναι δικά μας.

¹⁵ Και τα παραδείγματα αυτά είναι δικά μας.

καταδικασθέντος που δεν υπέπεσε σε προσβολές αξιόποινες, αλλά δεν σταματά εκεί. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Καθηγητής Αρ. Χαραλαμπίδης στην κατ' άρθρον ερμηνεία του ΠΚ (βλ. σχετική παραπομπή μας παραπάνω) θα πρέπει η αξιολόγηση να συμπεριλαμβάνει και την έρευνα «για περιστατικά που ακόμη κι αν δε συνιστούν αξιόποινη συμπεριφορά, καταδεικνύουν μια ιδιαίτερα επιλήψιμη και αντικοινωνική στάση ζωής του υπαιτίου». Αυτή πιστεύουμε ότι είναι η ορθή θεώρηση των πραγμάτων σχετικά με την αποδεικτική διερεύνηση εφαρμογής ή μη της επίμαχης ελαφρυντικής περίπτωσης.

Οφείλουμε ασφαλώς στο σημείο αυτό να τονίσουμε ότι σε επίπεδο αποδεικτικό τα πράγματα περιπλέκονται σε σχέση με το προγενέστερο καθεστώς. Ειδικά εάν λάβουμε υπ' όψιν μας το σχόλιο της Ελ. Συμεωνίδου-Καστανίδου¹⁶ ότι «δικαιολογείται έτσι κατ' αρχήν κυρίως με ειδικοπροληπτικά κριτήρια και η μείωση της απειλούμενης για το έγκλημα ποινής, αφού η σύννομη προηγούμενη ζωή οδηγεί σε θετική πρόγνωση και για το μέλλον», το Δικαστήριο οφείλει αποδεχόμενο ή αρνούμενο, κατά περίπτωση, το εν λόγω ελαφρυντικό, να διαλάβει στην αιτιολογία του τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν σε περίπτωση αποδοχής τη θετική πρόγνωση για το μέλλον, ενώ, αντιστοίχως, σε περίπτωση απόρριψής του την αρνητική τοιαύτη. Οφείλει, λοιπόν, να βρίσκεται η αποδεικτική διαδικασία προσανατολισμένη, πέραν της βεβαίωσης ή μη τέλεσης του εγκλήματος το οποίο δικάζεται, και σε περιστατικά του βίου του κατηγορουμένου προγενέστερα του χρόνου τέλεσης και μάλιστα να «θέτει στο μικροσκόπιο» την ευρύτερη ζωή του κατηγορουμένου, πριν ακόμη καταλήξει καν σε απόφαση περί της ενοχής του ή μη, με κίνδυνο πολλές φορές να θεωρηθεί ότι οι παράγοντες της δίκης προβαίνουν σε άσχετες με το διερευνώμενο ζήτημα ερωτήσεις ή ακόμη και ότι είναι προκατειλημμένοι υπέρ της καταδίκης του κατηγορουμένου, δεδομένου ότι μετά το πέρας της αποδεικτικής διαδικασίας, δεν μπορεί να εισφερθεί οποιοδήποτε αποδεικτικό στοιχείο, το οποίο να αφορά στην έρευνα αυτή. Επομένως, τόσο οι διάδικοι, όσο και ο Εισαγγελέας και το Δικαστήριο, θα πρέπει να βρίσκονται σε «αποδεικτική ετοιμότητα» για την περίπτωση που θα υπάρξει τελικώς καταδίκη και θα ανακύψει ανάγκη (είτε διότι θα προταθεί από τον κατηγορούμενο και την υπεράσπισή του, είτε διότι θα προταθεί από τον Εισαγγελέα ή τέλος θα εξεταστεί αυτεπαγγέλτως από το Δικαστήριο) εφαρμογής της εν λόγω ελαφρυντικής περίπτωσης. Ασφαλώς, το αυτό ίσχυε θα μπορούσε να ισχυριστεί βάσιμα κάποιος και υπό το προγενέστερο καθεστώς. Σε έναν μεγάλο βαθμό (κυρίως de lege ferenda) αυτό είναι αληθές. Απλώς, υπό το προγενέστερο καθεστώς, η ύπαρξη του λευκού ποινικού μητρώου, το οποίο είχε αναχθεί στις πλείστες των περιπτώσεων σε καταλυτικό

¹⁶ Βλ. στη μελέτη της, ό.π., σελ. 893.

αποδεικτικό στοιχείο, καθώς και η δυνατότητα που είχε το Δικαστήριο (εσφαλμένα πολλές φορές) να αιτιολογήσει την απόρριψη επί τη βάση ηθικολογικών προσεγγίσεων της ζωής του καταδικασθέντος (όπως π.χ. ότι υπήρξε μοιχός, ότι ήταν μόνιμος επισκέπτης σε καζίνο, ότι κατανάλωνε μεγάλες ποσότητες αλκοόλ και ήταν λάτρης της νυχτερινής ζωή και των συχνών αλλαγών ερωτικών συντρόφων κλπ.) με μόνη τη μαρτυρία (κακόβουλη κάποιες φορές) ενός μάρτυρα, «διευκόλυνε» τα πράγματα. Δεν υπονοούμε ασφαλώς ότι η προηγούμενη δικαστηριακή πρακτική ήταν η ορθή. Εξάλλου, ήδη αναφέραμε ότι, κατά την άποψή μας, η νέα μορφή που έλαβε η εν λόγω διάταξη κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση. Απλώς επισημαίνουμε τις αποδεικτικές δυσκολίες που συνδέονται με την ορθή εφαρμογή στην πράξη των ερμηνευτικών προσεγγίσεων που προηγήθηκαν. Η «αγωνία» αυτή του εφαρμοστή του δικαίου αποτυπώνεται φανερά, αν και ίσως σε ορισμένα σημεία με υπερβολική έμφαση, στη μελέτη του Αντεισαγγελέα Εφετών Νικολάου Δεληδήμου, στην οποία ήδη παραπέμψαμε.

Εν κατακλείδι, επίμαχα ζητήματα καθίστανται τα τέσσερα παρακάτω. Πρώτον ότι η νέα διάταξη είναι ευμενέστερη της προγενέστερης, δεύτερον ότι το λευκό ποινικό μητρώο του καταδικασθέντος αποτελεί μαχητό και όχι αμάχητο τεκμήριο υπέρ του πρότερου σύννομου βίου του, τρίτον ότι ενδιαφέρει και εξετάζεται αποδεικτικά ο βίος που διήγε ο καταδικασθείς μέχρι την τέλεση του/των εγκλήματος/των για τα οποία καταδικάστηκε και όχι οι περιστάσεις ή/και η βαρύτητα του ίδιου του εγκλήματος και τέταρτον ότι η ορθή προσέγγιση του όρου «σύννομος» και η αντίστοιχη αποδεικτική έρευνα του Δικαστηρίου οφείλει να διατρέχει στον έμπρακτο σεβασμό του καταδικασθέντος απέναντι στα έννομα αγαθά εν γένει και όχι μόνον στην αποχή του από την τέλεση άλλων αξιόποινων πράξεων.